

IV SÜSTEEMSELT OLULISED ARVELDUSSÜSTEEMID

EESTI PANGA ARVELDUSSÜSTEEMID

Eesti Panga hallatavate pankadevaheliste maksete arveldussüsteemide kaudu teostati aprillist septembrini 2010 keskmiselt 94 669 makset päevas väärtusega 10,9 miljardit krooni (vt tabel 1).

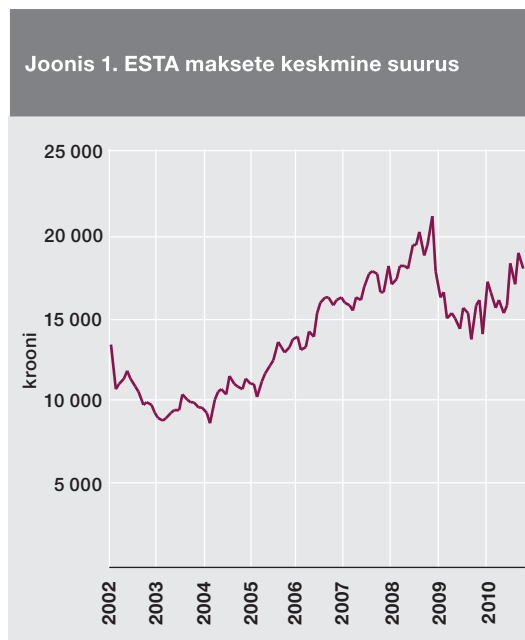
Peamine osa maksetest tehakse tavamaksete arveldussüsteemi **ESTA** vahendusel. Eelmise aasta sama perioodiga võrreldes vähenes ESTA maksete arv 4%, käive seevastu kasvas 10%. Keskmine makse suurus ESTAs on alates 2009. aasta teisest poolest kasvanud ning oli viimasel poolaastal 17 200 krooni. Samas on makse keskmine suurus jätkuvalt allpool 2008. aasta lõpu taset, mil see mõnel kuul ületas 20 000 krooni (vt joonis 1).

Reaalajalise arveldussüsteemi **EP RTGS** maksete arv kasvas eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 13% võrra ja käive vähenes 22% võrra (vt joonised 2-3).

Eurole üleminekust tulenevad muudatused pankadevahelistes arveldussüsteemides

Euroalaga liitumine muudab Eesti Panga hallatavate pankadevaheliste arveldussüsteemide struktuuri. 1. jaanuaril 2011 sulgeb Eesti Pank reaalajalise arveldussüsteemi EP RTGS ning kasutab edaspidi kahte pankadevahelist arveldussüsteemi:

- 1) tavamaksete arveldussüsteem ESTA, mille arveldusväering muutub 1. jaanuaril 2011 Eesti kroonist euroks
- 2) üleeuroopalise reaalajalise kiirmaksete arveldussüsteemi osasüsteem TARGET2-Eesti.

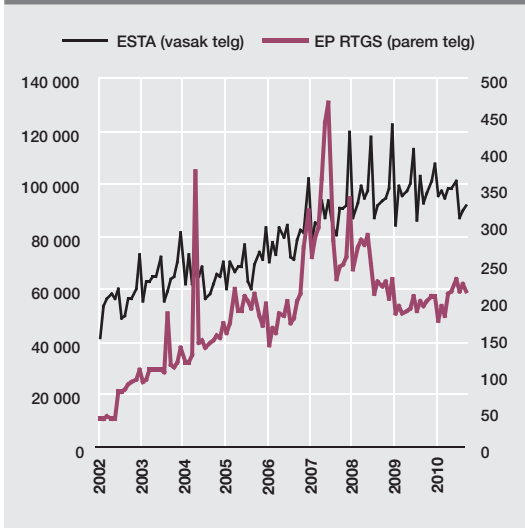
Seni EP RTGSis teostatavad tehingud suunavad pangad eeldatavalt arveldussüsteemi TARGET2-Eesti. Kuna ESTAs toimub arveldus suhteliselt kiiresti ning puuduvad piirangud maksete suurusele, siis sellised kliendi- ja pankadevahelised maksed, mida seni on teostatud EP RTGSi kaudu, võivad arveldussüsteemi TARGET2-Eesti liikumise asemel suunduda ESTAsse. Kindlasti kuuluvad arveldussüsteemis TARGET2-Eesti teostamisele ESTA tagatistehingud, sularahatehingud Eesti Pangaga ning rahapoliitilistest operatsioonidest tulenevad tehingud.

Eesti Panga **arveldussüsteemide likviidsusvaru** väheneb, sest kohustusliku reservi määra alandatakse Eestis järk-järgult. Enne 1. septembrit 2010 oli see 15%, mida 1. septembrist vähendati

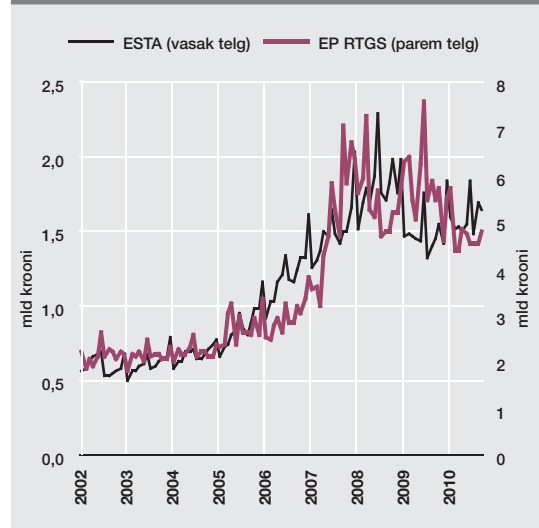
Tabel 1. Eesti Panga arveldussüsteemide kasutamine (aprill–september 2010)

Arveldussüsteem	Käive (mld krooni)	Osatähtsus maksete käibes (%)	Maksete arv (tk)	Osatähtsus maksete arvus (%)
ESTA	1,6	14,8	94 323	99,6
EP RTGS	4,7	42,6	216	0,2
TARGET2-Eesti	4,7	42,6	130	0,1
Kokku	10,9		94 669	

Joonis 2. ESTAs ja EP RTGSis arveldatud maksete arv päeva keskmisena

Joonis 3. ESTAs ja EP RTGSis arveldatud maksete keskmine päevakäive

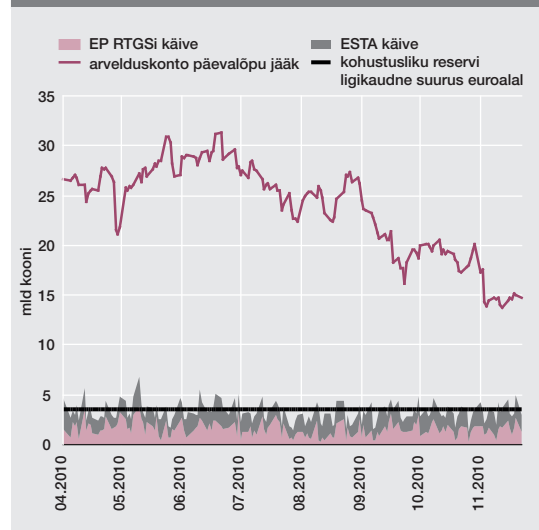
11%le ja 1. novembril 7%le. Selle tagajärjel kahanes pankade Eesti krooni kontode jääk Eesti Pangas 26 miljardilt kroonilt vastavalt 20 ja 15 miljardi kroonini. Euroalal on kohustusliku reservi määr 2%, mis tähendab, et kohustusliku reservi suurus väheneb ligikaudu 3,5 miljardi kroonini. Viimase poolaasta andmete põhjal ületab Eesti Panga arveldussüsteemide ESTA ja EP RTGSi¹ käive nimetatud summat ligikaudu seitsmel päeval kuus (vt joonis 4). See tähendab, et **maksete teostamisel tuleb pankadel euroalal kohustusliku reservi suuruse vähenemise tõttu senisest enam tähelepanu pöörata likviidsuse juhtimisele.**

Tõrked ja käideldavus

Eestis toimivates pankadevahelistes arveldussüsteemides ei ole viimasel poolaastal ette tulnud selliseid tõrkeid, mis oleksid ohtu seadnud finantsstabiilsuse või takistanud oluliselt arvelduste toimimist.

2010. aasta II kvartalis oli kõikide süsteemide **käideldavus** 100%. 2010. aasta III kvartalis jätkasid EP RTGS ja TARGET2-Eesti 100%

Joonis 4. ESTA ja EP RTGSi päevakäive (v.a valuutatehingud ja ESTA tagatistehingud) võrrelduna pankade Eesti krooni kontode päevalõpu jääkidega

¹ Välja arvatud valuutatehingud ja ESTA tagatiskonto tehingud.

käideldavusega, ESTA käideldavus oli 99,9% (vt joonis 5). ESTA käideldavuse languse põhjustas 16. juulil aset leidnud tõrge, kui üks pank pidi edastatud maksejuhised uuesti saatma.

JÄRELEVAATAJA HINNANG

2010. aastal hinnati eurole ülemineku ettevalmistuste raames Eestis toimivate arveldussüsteemide vastavust eurosüsteemi nõuetele, sest enne euroalaga liitumist tuleb Euroopa Liidu riigis hinnata kõiki süsteemselt olulisi arveldussüsteeme.

Maksesüsteemidest on euroalal süsteemselt olulised:

- kõik reaalsajalised brutoarveldussüsteemid, sealhulgas TARGET2 koos rahvuslike osasüsteemidega ja muud ajakriitilisi nõudeid arveldavad süsteemid, ning
- keskpankade määratud jaemaksesüsteemid, mis on kas euroala või riigi jaoks süsteemselt olulised.

Kuna siseriiklikud RTGSid tuleb euroalal sulgeda ja asendada TARGET2 osasüsteemiga, siis ei pidanud Eesti Pank enda hallatavat EP RTGSi eurole üleminekuga seoses hindama. TARGET2 osasüsteem TARGET2-Eesti töötab alates 2008. aasta maikuust ning on EKPSi raamistiku kohaselt hinnatud ja vastab rahvusvahelistele nõuetele².

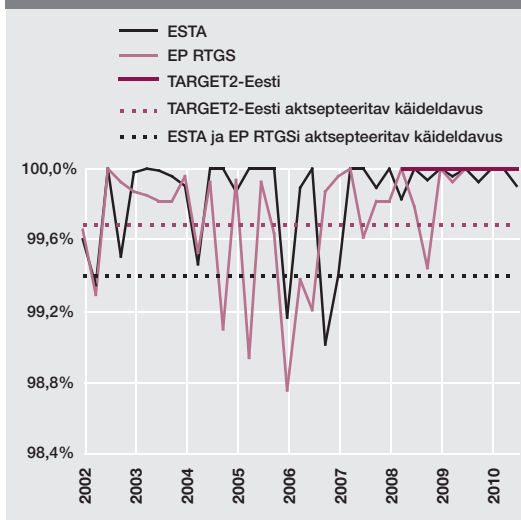
Eesti Panga hallatava tavamaksete arveldussüsteemi ESTA liigitab Eesti Pank euroalale üleminekul süsteemselt olulisest süsteemist³ silmapaistvalt oluliseks jaemaksesüsteemiks⁴. Seetõttu ei olnud ESTA hindamine eurole ülemineku eel nõutav ning Eesti Pank hindab ESTAt kui eurodes arveldavate jaemaksete arveldussüsteemi eeldatavasti 2011. aastal, pärast eurole üleminekut.

² Vt Finantsstabiilsuse Ülevaade nr 1/2008, lk 66-67, http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/finantsvahendus/_2008_1_1_6_108.pdf.

³ Ingl k *Systemically Important Retail Payment System* (SIRP).

⁴ Ingl k *Prominently Important Retail Payment System* (PIRP).

Joonis 5. Pankadevaheliste arveldussüsteemide käideldavus

Väärtpaberiarveldussüsteemidest liigitub Eesti puhul süsteemselt oluliseks Eesti Väärtpaberikeskuse (EVK) hallatav süsteem.

Eesti Pank hindas EVK hallatavat väärtpaberiarveldussüsteemi, et määratleda süsteemi valmisolek selle kasutamiseks eurosüsteemi laenu tehingute ehk väärtpaberi tagatisel tehtavate keskpanga ja krediidiasutuste vaheliste tehingute teostamisel. Hindamise aluseks olid rahvusvahelised standardid ja hindamine viidi läbi koos Euroopa Keskpankade Süsteemiga (EKPS).

Eesti Panga hinnangu kohaselt peab EVK viima süsteemi lahtiolekuajad vastavusse TARGET2 lahtiolekuajadega ning piisava töökindluse ja kättesaadavuse tagamiseks tuleb luua EVK põhiasukohast eemal seisev varukeskus. Varasematel aastatel läbi viidud hindamistest tulenevalt on EVK teinud muudatusi riskide juhtimise menetluskorras, sealjuures juurutanud väärtpaberitehing-maksevastu⁵ põhimõttel toimiva reaalsajalise arvelduse ja laiendanud tehingute ringi, mis on vajaduse korral garantiifondi varadega kaetud. Neist muudatustest

⁵ Ingl k *Delivery versus Payment*.

tulenevalt on EVK rakendanud kaks varasemates hindamisraportites esitatud soovitus. **EKPS hindas EVK väärtpaberiarveldussüsteemi** rahapoliitilistest ja päevasisese laenu pakkumise tehingutest tulenevate nõuete ja kohustuste arveldamiseks üldjoontes **eurosüsteemikõlblikuks**.

Positiivsele hinnangule vaatamata ei ole EVK süsteemi võimalik EKPSi laenu tehingutes kasutada, kuna praegu ei tehta EVK arveldussüsteemi vahendusel tehinguid ühegi väärtpaberiga, mis sobiks potentsiaalselt eurosüsteemi laenu tehingute tagatiseks. Kõlblikke väärtpabereid ei ole EVKs registreeritud ning neid ei saa arveldada ühenduste kaudu, mis on loodud EVK ja teistes riikides asuvate deponitoriumide vahele. Kui EVK kaudu saab enne aastat 2013 võimalikuks eurosüsteemi tagatiseks kõlblike väärtpaberitega tehingute tegemine, siis tuleb Eesti Pangal EVK süsteem lihtsustatud korras üle hinnata, et kontrollida 2010. aasta hinnangus antud soovitude täitmist ja hinnata süsteemis tehtud muudatusi.

Eesti Pank taotles EKPSilt eriluba EKPSi laenu tehingutes rahvusvaheliste deponitoriumidega⁶ seotud lahenduse kasutamiseks. Taotluse esitamine oli vajalik kahel põhjusel. Esiteks ei ole EVK hallatavat väärtpaberiarveldussüsteemi võimalik EKPSis väärtpaberite tagatisel tehtavate keskpanga tehingute sooritamiseks kasutada. Teiseks ei ole olemasolev EKPSis rakendatav välisvarade tagatiste kasutamise skeem CCBM⁷ terve arvelduspäeva jooksul Eesti Panga ja krediidasutuste jaoks kasutatav (CCBMi tööaeg on kl 10–17). Eesti Panga taotlus rahuldati 2010. aasta oktoobris, kuid selle kasutamine piirati mitme tingimusega. Eesti Pank on erilahenduse kasutamiseks euroalal loonud menetluskorra, mille vastavust rahvusvahelistele standarditele praegu hinnatakse ja mille Euroopa Keskpanga nõukogu kinnitab 2010. aasta lõpus.

⁶ Luksemburgis asuv Clearstream Banking Luxembourg ja Belgias asuv Clearstream Bank.

⁷ Inglise *Correspondent Central Banking Model*.